

IFLA

(The International Federation of Library Associations and Institutions)

КАКВО ОЗНАЧАВА ОТГОВОРНОСТ? КАКВО Е ИЗКЛЮЧЕНИЕ?

Добре дошли в Речника за авторски права

Един от важните проблеми в библиотечния свят е авторското право и правните проблеми, които произтичат от него. Доброто разбиране на тези въпроси е от съществено значение и помага да бъде хвърлена светлина върху възникващите трудности в съвременните практики. По-долу са описани някои общи термини свързани с авторско право:

BERNE CONVENTION /БЕРНСКА КОНВЕНЦИЯ/

Конвенцията лежи в основата на международното законодателство, свързано с авторското право. Договорена през 1886 г., впоследствие е актуализирана няколко пъти, Бернската конвенция установява редица права, които трябва да се прилагат във всички държави (например защита на собствеността в рамките на живота на автора, плюс минимум петдесет години), както и принципа на равно третиране (т.е. отношението към авторите от други страни, подписали конвенцията, е както към собствени граждани).

COLLECTIVE LICENSING /КОЛЕКТИВНО ЛИЦЕНЗИРАНЕ/

Колективното лицензиране се отнася до творби, при които една организация е упълномощена да предоставя разрешение за използване на произведения с различни авторски права. Това е полезно за потребителите, които уреждат авторските права само с една организация, вместо да се договарят с автори и други носители на права поотделно. Например, колективното лицензиране може да предостави лесни решения за магазини, които пускат фонова музика, или за радио- и телевизионните оператори, които искат да имат ясни права по отношение на използване на откъси от филми. Организацията, отговаряща за колективното лицензиране, следва да изплаща възнаграждения на отделните носители на авторски права.

COLLECTIVE MANAGEMENT ORGANISATION /ОРГАНИЗАЦИЯ ЗА КОЛЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ/

Организациите за колективно управление (CMOs) представляват групи носители на права, които могат да включват създатели на материали, защитени с авторски права, издатели, продуценти или изпълнители, или други носители на права. Такава организация управлява правата от името на своите членове, като потенциално им спестява време и усилия за предоставяне на разрешения и събиране на възнаграждения за авторски права.

COLLECTING SOCIETY /КОЛЕКТИВНО ОБЩЕСТВО/

Вижте Организация за колективно управление.

CONTRACT OVERRIDE /ОТМЯНА НА ДОГОВОРА/

Отмяна на договора се отнася до ситуации, при които условията на лиценза - изрично или чрез пропуск (т.к. не е споменато нищо) - анулират изключенията от авторските права. Това се

случва поради факта, че договорното право има предимство пред другите правни форми и затова се счита, че потребителят винаги е заявил (подписал) правата си. Това може например да означава, че копирането с цел запазване, доставката на документи или друга форма на използване не са позволени. Някои държави уточняват, че договорите не трябва да отменят изключенията от авторското право.

COPYRIGHT /АВТОРСКО ПРАВО/

Авторското право се отнася до набор от права, предоставени на създателя/ите на дадено произведение. Авторското право се състои от материални права (напр. за възпроизвеждане на произведение) и нематериални права (напр. правото на цитиране на името на автора). Защитата се отнася до произведенията, съществуващи в различни форми. Съществуват различни подходи по отношение на определянето на това дали дадено произведение е обект на авторското право: напр. в зависимост от степента на оригиналност. За разлика от патентите, авторското право има за цел да защити изразяването на идея под формата на произведение (творба), но не и самата идея.

DIGITAL RIGHTS MANAGEMENT (DRM) /УПРАВЛЕНИЕ НА ЦИФРОВИ ПРАВА/

Технология за контрол на достъпа с цел ограничаване използването на произведения под авторски права. Управлението на цифровите права действа например за предотвратяване на копирането, споделянето или модифицирането. Може да работи както за предотвратяване на незаконни употреби, така и за разрешено използване при изключения от авторското право.

EDUCATION EXCEPTION /ИЗКЛЮЧЕНИЯ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕЛИ/

Изключенията за образователни цели позволяват на бенефициентите да правят копия на материали, предмет на авторско право и без да искат разрешение, с цел използването им за образователни цели. Това може да обхваща и: показване на произведения в класната стая или като част от онлайн курс, или използването им за проекти за домашна работа.

E-LENDING /Е-ЗАЕМАНЕ/

Електронното заемане е практика за заемане на цифрови книги в библиотеките. Както при физическите книги, това е възможно само за определен период, след който електронната книга изчезва от електронния четец. Инструментите за управление на цифрови права (DRM) работят за предотвратяване на споделянето на книгата с други хора или копирането и. Често издателите предоставят електронни книги само на библиотеки и то при строги условия (напр. ембарго, ограничения за броя на заемането или периода на достъп). Като правило не всички електронни книги са достъпни за библиотеките.

EXTENDED COLLECTIVE LICENCING /РАЗШИРЕНО КОЛЕКТИВНО ЛИЦЕНЗИРАНЕ/

Разширеното колективно лицензиране (ECL) се отнася до възможността за колективно лицензиране, която засяга не само за произведения на членове на организация за колективно управление, но и за всички произведения или носители на права в определена категория или клас. Това може да улесни още повече потребителите за получаване на лицензи, например за масово цифровизиране и предоставяне на произведения. Обикновено разширените схеми за колективно лицензиране изискват държавно законодателство.

ILLUSTRATION FOR TEACHING /ИЛЮСТРИРАНЕ ЗА ОБУЧИТЕЛНИ ЦЕЛИ/

Илюстриране за обучителни цели се отнася до използването на произведения в контекста на образованието, например като част от урок или онлайн курс, или в учебни материали. Според

някои интерпретации, изключенията за илюстриране за обучителни цели са същите като тези за образованието като цяло.

LENDING EXCEPTION /ИЗКЛЮЧЕНИЕ ПРИ ЗАЕМАНЕ/

Осигурява възможност да бъде контролирано дали заети произведения не попадат в рамките на международното право. В някои държави обаче съществува практика за даване на притежателите на заемни права. Това води до създаване на изключение за заемането на метериали в библиотеките, когато заемането подлежи на плащане (вж. Обществено право на заемане).

LIMITATION ON LIABILITY /ОГРАНИЧЕНИЕ НА ОТГОВОРНОСТТА/

В много случаи може да не е ясно дали е законно да се прави копие или да се използва произведение. В тези ситуации и особено ако разходите за нарушаване на авторски права са високи, библиотеките и потребителите може да искат да ограничат риска. По същия начин те могат да предпазят потребителите от използване на произведенията. Ограничаването на отговорността означава, че докато са взели предпазни мерки, библиотеките няма да очакват големи разходи, ако допускат грешки или ако техните потребители нарушават авторските права.

LIABILITY (PRIMARY, SECONDARY) /ОТГОВОРНОСТ (ПЪРВИЧНА, ВТОРИЧНА)/

Говорим за основна/първична отговорност в ситуации, когато някой е обвинен в пряко нарушаване на авторските права, например като направи незаконно копие на книга и я продаде. Вторичната отговорност се отнася до ситуации, когато някой може да бъде частично отговорен за нарушение, например когато е улеснил това. Например, ако библиотеката не е уведомила потребителите че копирането, е или не е приемливо, тя може да бъде подведена под вторична отговорност. По подобен начин интернет платформите, които не предприемат действия за премахване съдържанието на материалите/произведенията с нарушени авторски права, също могат да се считат за вторично отговорни.

MARRAKESH TREATY /МАРАКЕШКИ ДОГОВОР/

Споразумение, прието от WIPO (СОИС) през 2013 г., което задължава всички държави членки на организацията да въведат мерки, позволяващи на хората със зрителни увреждания, както и техните придружители, а също и институции като библиотеки да правят копия на произведения в достъпен формат (брайлов шрифт, DAISY, аудиокниги. След това е възможно тези копия да се споделят, включително и извън територията на страната, в която са правени. Договорът включва някои възможности за ограничаване на тези права, но IFLA не препоръчва тяхното използване.

OPEN EDUCATION REPOSITORIES /ОТВОРЕНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ХРАНИЛИЩА/

Това се отнася до платформи, които дават достъп до обучителни, учебни или изследователски материали (Отворени образователни ресурси - OER), които са или в публичното пространство, или под отворен лиценз, позволяващ използването, адаптирането, разпространението им безплатно. Този термин беше приет от ЮНЕСКО през 2002 г.

ORPHAN WORKS /ОСИРОТЕЛИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ/

Осиротяло произведение е произведение, защитено с авторско право, за което носителите на права не могат да бъдат идентифицирани или не може да се установи контакт с тях. Освен ако има изключения по териториален признак, това затруднява тези, които притежават осиротели произведения да ги използват за каквото и да е.

OUT-OF-COMMERCE WORKS /ИЗВЪН ТЪРГОВСКАТА ДЕЙНОСТ/

Творбите извън търговската мрежа са произведения, които все още са защитени с авторски права, но вече не се предлагат в търговската мрежа. Такива произведения могат да съществуват, т.к. авторите и издателите не са отпечатали нови тиражи или не продават екземпляри по обичайните търговски начини. Понякога такива произведения се наричат „извадени от печат“. В някои интерпретации, произведенията извън търговската мрежа включват и произведения, които никога не са били в търговската мрежа (т.е. не са произведени за публикуване).

PRESERVATION EXCEPTIONS /ИЗКЛЮЧЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С ОПАЗВАНЕТО НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ/

Изключенията, свързани с опазването на произведенията, позволяват на бенефициентите да правят копия на материали, предмет на авторско право, без да искат разрешение, с цел тяхното опазване. Например, това може да включва дигитализация, създаване на копия на микрофилми, фото- или друго копиране, в зависимост от конкретните условия на закона.

PRESS PUBLISHERS' RIGHT /ПРАВА НА ИЗДАТЕЛИТЕ НА ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ/

Правото на издателите на периодични издания е предмет на член 15 от Директивата за авторското право, издадена от ЕК. Правото беше въведено след усилията на издателите да получат дял от доходите от онлайн агрегатори на новини като GoogleNews, като ги принуждават да плащат за показване на началните фрагменти от текста. Този член рискува да остави новинарските агрегатори с две възможности: да използват съдържанието на издателите на ПИ срещу възнаграждение или да не ги индексират, като това води до намаляване откриваемостта на издателите. Google обяви, че няма да плаща обезщетения в Германия и Франция, и оставя на издателите да изберат дали искат безплатно индексирание или не.

PUBLIC DOMAIN /ОБЩЕСТВЕНО ДОСТОЯНИЕ/

Творби, които са обществено достояние, включват всички произведения, които не са обект на авторско право, в частта материални права. Общественото достояние не винаги е изрично определено в закона. Някои страни се опитват да въведат плащания за използване на произведения, които са обществено достояние.

PUBLIC LENDING RIGHT /ПРАВО ТВОРБИ ДА БЪДАТ ОБЩЕСТВЕНО ЗАЕМАНИ/

Правото творби да бъдат обществено заемани се отнася до възможността, която някои държави дават на притежателите на права да решават дали творбите им да бъдат заемани или не, както и до възможността да получат плащане, ако има заемане.

REMUNERATED EXCEPTIONS /ВЪЗНАГРАЖДЕНИЯ С ИЗКЛЮЧЕНИЯ/

Продължава дебата дали изключенията в авторското право трябва да подлежат на заплащане или не. Като се има предвид, че според международното право изключенията не трябва да причиняват неоснователно накърняване на законните интереси на притежателите на права, някои твърдят, че следователно няма смисъл да се правят изключения при плащания по условие. Други предполагат, че въпреки това трябва да има плащане.

REPRODUCTION RIGHT /ПРАВО НА ВЪЗПРОИЗВЕЖДАНЕ/

Правото на възпроизвеждане е законова разпоредба, която предоставя на притежателите на авторски права изключително право да произвеждат копия на произведението. За да направи

копие, всеки друг трябва да потърси разрешение от притежателя на авторските права, освен ако не съществуват изключения.

RETRACTED WORKS /ОТТЕГЛЕНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ/

Оттеглянето се извършва, когато автор или издател премахне предишна публикация на произведение от академично издание, обикновено въз основа на това, че не е следвало добрата научна практика. Оттеглените произведения обикновено се премахват и от онлайн колекциите.

RESEARCH EXCEPTION /ИЗКЛЮЧЕНИЯ ЗА НАУЧНИ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ НУЖДИ/

Изключения за научни и изследователски нужди позволяват на бенефициентите да правят копия на материали, предмет на авторското право, без да търсят разрешение за целите на изследването. Те могат да обхващат и други части на произведенията, като например анализи. Примерно изключенията за научни и изследователски нужди позволяват на студентите да копират части от книги или статии, но също така и да извличат информация от текст и данни.

REVERSION RIGHT /РЕВЕРСИВНО ПРАВО/

Това се отнася до правото на авторите, които вече са подписали договори с издателите, да могат да ги възстановят след определен срок или ако творбата им вече е излязла от продажба. Тази възможност е включена в законодателството на всички държави, но не е стандартизирана.

SAFE HARBOUR /БЕЗОПАСНО ПРИСТАНИЩЕ/

Безопасно пристанище се отнася най-общо до ситуации, при които, спазвайки определени критерии, участниците могат да избегнат отговорността за нарушаване на авторските права. Това често се използва при описване на ограничения в отговорността на интернет платформите, които ако действат за премахване на съдържание нарушаващо правата, не са изправени пред отговорност (предполага се, че преди да бъдат уведомени, че съдържанието трябва да бъде премахнато, те не знаят дали то е законно или не). Безопасното пристанище може да е в полза и на други участници, като например научни хранилища, като то им позволява да споделят съдържание, без да се налага да преглеждат всичко, качено от потребителите.

В момента се правят различни усилия за ограничаване на възможностите всички масово да се възползват от разпоредбите за безопасно пристанище. Например член 17 от Директивата за авторското право на ЕС предполага, че платформи като YouTube могат да бъдат подведени незабавно към отговорност за нарушаване на правата, дори ако съдържанието е качено от потребител.

SCIENTIFIC REPOSITORIES /НАУЧНИ ХРАНИЛИЩА/ REPOSITORIES/

Това се отнася до платформа, хостваща научни трудове (не само в областта на науките), улесняваща отворения достъп до тях. Те често поддържат предварителни версии, а не окончателна „версия за печат“, като издателите си запазват правото да разпространяват окончателната версия. В много случаи самите изследователи са отговорни за качването на документи, осъзнавайки риска от публикуването на грешна версия.

TECHNOLOGICAL PROTECTION MEASURES /МЕРКИ ЗА ТЕХНОЛОГИЧНА ЗАЩИТА/

Мерките за технологична защита (TPM) са инструментите за цифрово управление, използвани за ограничаване на действията, които потребителите могат да извършват с цифрови материали. Виж: Управление на цифровите права.

TERM /ПЕРИОД/СРОК НА ЗАЩИТА/

Периодът се отнася до продължителността от време, за което произведенията се ползват със защита. Това обикновено се измерва за определен брой години от смъртта на автора - минимум петдесет според международното право, но 70 (седемдесет) в Европейския съюз и Съединените щати. Има различна продължителност на срока за различни видове произведения и права.

TEXT AND DATA MINING /ИЗВЛИЧАНЕ НА ТЕКСТ И ДАННИ/

Извличането на текст и данни (TDM) се отнася до използването на автоматизиран анализ на набори от данни, с цел идентификация на тенденции или корелации. Този метод може както да ускори научните изследвания, така и да осигури основа за машинно обучение. Като се има предвид, че TDM може да включва копия на произведения, които подлежат на анализ, има законодателства които смятат, че този метод изисква включване към изключенията или разрешение от носителя на авторските права. Други смятат, че като се има предвид, че самите данни не трябва да бъдат обект на авторско право, не е необходимо изключение. Някои държави имат ограничени изключения за определени цели, докато други предлагат по-широки възможности.

UNPUBLISHED WORKS /НЕПУБЛИКУВАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ/

Когато дадено произведение не е публикувано официално и/или става достояние на публиката по друг начин, то се описва като непубликувано. Архивите, например, често са непубликувани произведения. Те могат да бъдат подчинени на различни правила, отнасящи се до публикуваните произведения, като в някои държави те все още се ползват от вечна защита на авторските права.

UPLOAD FILTERS /ФИЛТРИ ЗА КАЧВАНЕ НА СЪДЪРЖАНИЕ/

Филтрите за качване на съдържание, наричани още уеб филтри, се отнасят до инструменти, които проверяват съдържание, качено в интернет платформа, с цел идентифицирането на (потенциални) нарушения на авторски права. Тези филтри противоречат на законодателството в частта, в която ефективно третират потребителя като виновен, докато не бъде доказана невинност по отношение на нарушаването на авторските права. Липсват доказателства, че такива филтри могат систематично да разпознават, дали използвано произведение (защитено с авторски права) е законно, поради наличие на изключение или ограничение. Има много дискусии относно филтрите за качване на съдържание, които според чл. 17 от Директивата за Авторското право в единния цифров пазар трябва да бъдат задължително използвани от всички платформи.

WORKS /ПРОИЗВЕДЕНИЯ/

Този термин се използва за материали, които могат да бъдат обект на авторско право. Обхваща книги, статии, други публикации, визуално изкуство, аудио и аудио-визуални творби и др. Понякога се правят усилия към произведенията да бъдат добавяни и неща като вкусове, „теми“ или дори миризми, и да им бъде осигурена защита на авторските права.